

**НАЛАЗИ НОВЦА КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ И
ЊЕГОВИХ СИНОВА
НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ**

Освајањем територије Дарданаца и успостављањем своје власти над њом, Римљани њеним становницима остављају извјесну аутономију коју је пратио процес урбанизације и романизације од I до IV вијека. Епиграфски споменици и разноврсни археолошки налази донекле осветљавају ове процесе на Косову и Метохији. Исто тако, они указују да у Дарданији процес романизације почиње знатно касније него у Илирији. Резултати истраживања аутора који су се бавили историјом овог подручја указују да Дарданија спада међу најмање романизоване античке области на Балкану. Епиграфски споменици и разноврсни археолошки налази такође указују да је од свих подручја Дарданије најмање била романизована област Метохије.¹

Пронађени разноврсни археолошки остаци указују на све сегменте античког друштва на Косову и Метохији. Међу овим налазима значајно мјесто заузима и новац из прве половине IV вијека. Цареви су у ово вријеме поклањали значајну пажњу економији и монетарним реформама. Помањкање писаних историјских извора о економским приликама допуњују

¹ Diodorus Siculus, *Library of History*, Harvard University Press, Vol. VIII, Books XVI 66-95 and XVI, transl. By C. B. Welles, 1963, XVI 69; Полибије, *Историје*, Нови Сад 1988, (предговор и превод М. Рицл), II 6, 4; XXV 6; XXVIII, 8; XXIX 13, 5; Т. Livius, *Historiae*, Ed. W. Heineman, Cambridge-Massachusetts-Harvard University Press, London 1959, XXXI 28, 1-3; XXXI 33; XXXI 34, 6; XXXI 38, 7-8; XXXI 40, 9-10; XLIII 18, 3; XLIII 19, 3; XLIV 30, 4; XLV 29, 11; XLV 29, 12-13; Диодор са Сицилије, *Историјска Библиотека*, Нови Сад 1998, (предговор и превод М. Рицл), XXII 8.); Н. Вулић, *Дарданци*, Глас Српске краљевске академије, CLV, Београд 1933, 63-76; Н. Вулић, *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXI, Београд 1931, 42-44, 53, 77, 89, 112, 133, 192; Н. Вулић, *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXV, Београд 1933, 51, 61; Ф. Папазоглу, *Дарданска ономастика*, Зборник Филозофског факултета у Београду, књ. VIII-1, Београд 1964, 49-75; F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, 399-406; M. Mirković, *Einheimische Bevölkerung und römische Städte in Obermösien*, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II, 6, Berlin 1977, 811-148; *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Vol. IV, Beograd 1979, 66-140; *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Vol. VI, Beograd 1982, 49-184; Ф. Папазоглу, *Илирска и дарданска краљевина: поријекло и развој, структура, хеленизација и романизација*, Илири и Албанци, Београд 1988, 145-173.

старе монетарне емисије. Римска освајања и владавина Дарданијом, допринијеле су да се на простору данашњег Косова и Метохије налазе знатне количине римског новца. Тако се, на овом подручју, могу наћи бројни примјерци новца из времена владавине Константина Великог (306-337) и његових синова.²

Археолошки налази указују да је у првој половини IV вијека на подручју Косова и Метохије била у оптицају велика количина римског новца. Овом периоду припада велика остава новца Константина Великог и његових синова откривена у Добротину код Липљана, у фебруару 1961. године, а објављена је од стране Е. Чершкова 1964. године.³ Такође, новац Констанција II и Констанса, случајно откривен у атару истоименог села 1962. године, објавили смо у зборницима радова у оквиру пројекта „Друштво и култура Срба Косова и Метохије“ од 2007. до 2010. године.⁴

Узимајући у обзир разноврсност емисија новца Константина Великог и његових синова, навешћемо само неке карактеристике новца тог времена, а затим ћемо се посветити њиховим необјављеним примјерцима који су недавно пронађени на Косову и Метохији.⁵

У остави из Добротина Константин Велики је заступљен са 231 примјерком новца који је кован у сљедећим ковницама: Солун - 6 примјерака, Сисција - 2 примјерка, Никомедија - 45 примјерака, Антиохија - 20 примјерака, Константинопољ - 28 примјерака, Кизик - 31 примјерак, Александрија - 7 и неодређена ковница - 83 примјерка.⁶

На новцу Константина Великог, из претходно поменуте оставе у Добротину, владар је најчешће представљен на аверсу са дијадемом или шљемом на глави.⁷

² J. P. C. Kent, *The Roman Imperial Coinage, The family of Constantine I A. D. 337-364*. Vol. VIII (Ed. C. H. V. Sutherland, R. A. G. Carson), *The Roman Imperial Coinage*, London 1981, 6-10, (у даљем тексту: RIC); Kazhdan Alexander-Talbot Alice-Cutler Anthony-Gregory Timothy-Ševčenko Nancy, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, New York-Oxford, Oxford university press 1991, 486; E. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, Glasnik, VII-VIII, Priština 1964, 317-336; М. Васић, *Инфлација у римском Царству*, Флогистон, 10, Београд 2000, 61-79.

³ E. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

⁴ Г. Самарџић, *Два примјерка античког новца са Косова и Метохије*, Историја и књижевност Срба Косова и Метохије, Косовска Митровица 2007, 9-21; Г. Самарџић, *Један примјерак античког новца са Косова и Метохије*, Друштво и култура Срба са Косова и Метохије, Косовска Митровица 2007, 31-39; Г. Самарџић, *Цар Констанције II и два примјерка његова новца са Косова и Метохије*, Прошлост, садашњост и будућност Срба са Косова и Метохије, Косовска Митровица 2008, 9-17.

⁵ Исто.

⁶ E. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

⁷ A. H. M. Jones, *The later Roman empire 284-602*, Vol. I, Oxford 1964; J. P. C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, Voll VIII, 6-10; E. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

Када је у питању добротинска остава новца из 1961. године, идентификована су и 573 примјерка новца цара Констанса. Ти пронађени примјерци ковани су у сљедећим ковницама: Солун - 257 примјерака, Сисција - 81 примјерак, Никомедија - 25 примјерака, Антиохија - 14 примјерака, Константинопољ - 9 примјерака, Кизик - 9 примјерака, Александрија - 6 примјерака, Аквилеја - 4 примјерка, Нарбона - 1 примјерак и неодређена ковница - 173 примјерка.⁸ Такође, два новчића цара Констанса пронађена 1962. године, у оквиру добротинског атара, искована су 347/348. године, један у Сиску, а други у Солуну.⁹

Констанције II је у остави новца пронађеној 1961. године у Добротину заступљен са 456 примјерка који су исковани у сљедећим ковницама: Солун - 156 примјерака, Сисција - 58 примјерака, Никомедија - 37 примјерака, Антиохија - 44 примјерка, Константинопољ - 23 примјерка, Кизик - 23 примјерка, Александрија - 7 примјерака, Хераклеја - 7 примјерака, Аквилеја - 6 примјерака и неодређена ковница - 145 примјерака.¹⁰ Два новчића цара Констанција II, пронађена 1962. године, искована су 347. године у Хераклеји, а трећи 348. године у непознатој ковници. Уобичајене представе цара Констанција II на новцу су, на пример, владар у бојним колима, владар који јаше на коњу, владар расипа новац, лик владара са дијадемом на глави и друге.¹¹

У поменутој остави идентификовано је 15 примјерака новца Константина II. Пронађени новац Константина II из Добротина кован је у сљедећим ковницама: Солун - 3 примјерка, Сисција - 1 примјерак, Никомедија - 3 примјерка, Антиохија - 2 примјерка, Константинопољ - 3 примјерка, Кизик - 1 примјерак, Лугдунум - 1 примјерак и неодређена ковница - 1 примјерак.¹²

Најстарији примјерци новца пронађени 1961. године у Добротину су из времена Јелене (мајка Константина Великог), а ковани су у периоду од 324. до 328. године. У овој остави идентификовано је 13 примјерака који су ковани у сљедећим ковницама: Константинопољ - 9 примјерака, Кизик

⁸ А. Марцелин, *Историја*, Просвета, Београд 1998, (предговор, превод и објашњења: М. Милин), XV 5, 16; XX 1, 1; XX 11, 3; XXI 6, 2; XXVII 8, 4; А. Н. М. Jones, *The later Roman empire 284-602*, Vol. I, Oxford 1964; J. P. C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, Voll VIII, 6-10; Е. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

⁹ Г. Самарџић, *Два примјерка античког новца са Косова и Метохије*, 9-21; Г. Самарџић, *Један примјерак новца цара Констанса I са Косова и Метохије*, Простор Косова и Метохије као културолошки феномен српског народа, Косовска Митровица 2009, 7-14.

¹⁰ А. Марцелин, *Историја*, II 1; III 1; III 5; III 12; XIV 11, 1-34; XIV 12, 23; XXI 16, 1-20; Е. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

¹¹ Поповић, Павле, *Цар Констанције II и његов новац од племенитих метала*, Сунчани сат, бр. VIII, Музеј Срема, Сремска Митровица 1997, 21-34; Г. Самарџић, *Један примјерак античког новца са Косова и Метохије*, 31-39; Г. Самарџић, *Цар Констанције II и два примјерка његова новца са Косова и Метохије*, 9-17.

¹² А. Марцелин, *Историја*, XXI 6, 2; XXVII 8, 4; Е. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

- 1 и неодређена ковница - 3 примјерка. За разлику од њих Ханибалијан (нећак Константина Великог) је заступљен само са два новчића од којих је један искован у Константинопољу, а други у неодређеној ковници.¹³

Такође, поред разноврсних емисија новца Константина Великог и његових синова који су пронађени на Косову и Метохији значајни су случајно пронађени и необјављени примјерци њиховог новца из околине Лешка. Ријеч је о четири примјерка Константина I, као и по једном примјерку Констанција I, Констанса и Констанција II. Ови примјерци новца спадају у групу случајних налаза. Пронашао их је Саша Голубовић, на локалитету у јужном дијелу Лешка. У селу Сочаница, у долини Ибра, недалеко од мјеста гдје је пронађен новац, налазе се остаци римског насеља. На овом

Сл. 1

Fig. 1

локалитету налазе се темељи зграда, некрополе, као и остаци моста и пута. Какву је улогу ово насеље имало у односу на његово окружење, моћи ће се рећи поузданије послије проведених систематских истраживања.

Први примјерак новца Константина I кован је 320. године. На аверсу се налази попрсје владара са шљемом на глави, а на реверсу су приказана два заробљеника. (сл. 1)

Аверс - CONST-ANTINVS AVG

Реверс - VIRTVS – EXERCIT

У одсечку $\frac{S|F}{ASIS*}$

Ковница новца- Сисција

Година ковања - 320.¹⁴

¹³ E. Čerškov, *Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu*, 317-336.

¹⁴ P. Bruun, *The Roman Imperial Coinage, Constantine and Licinius A. D. 313-337*.

Сл. 2
Fig. 2

Други примјерак новца овог владара кован је у периоду између 330. и 333. године. На аверсу је приказано попрсје владара окренуто на десно са лоровим вијенцем, а на реверсу два војника који између себе држе два стандарда. (сл. 2)

Аверс - CONSTANTI-NVS MAX AVG
Реверс - GLOR-IA EXERC-ITVS

У одсечку $\overline{\cdot\text{SMHA}}$

Сл. 3
Fig. 3

337-364. Vol. VII (Ed. C. H. V. Sutherland, R. A. G. Carson), *The Roman Imperial Coinage*, London 1981, p. 438, no. 109, (у даљем тексту: RIC VII).

Ковница новца- Хераклеја.
Година ковања - 330-333.¹⁵

Трећи примјерак новца Константина I кован је 319-320. године. На аверсу је представљен владар са шљемом на глави, док се на реверсу налазе двије Викторије које држе штит. (сл. 3)

Аверс - IMP CONSTANTI-NVS AVG

Реверс - VICTORIAE LAETAE PRINC PERP

У одсечку $\frac{\square}{\text{PLN}}$

Сл. 4

Fig. 4

Ковница новца- Лондон.
Година ковања - 319-320.¹⁶

Четврти примјерак је кован између 311. и 313. године. Ковница је неодређена. На аверсу је погрсје владара окренуто на десно са лавровим вијенцем, док је на реверсу представљен царев Геније. (сл. 4)

Аверс - IMP CONSTANTINVS P F AVG

Реверс - GENIO AV-GVSTI

У одсечку- ?

¹⁵ RIC VII, p. 558, no. 116.

¹⁶ RIC VII, p. 107, no. 159..

Сл. 5

Fig. 5

Ковница новца-?

Година ковања -?

Примјерак новца Констанција I кован је 305-306. године. На аверсу је попресе владара окренуто на десно са лоровим вијенцем, док је на реверсу представљен Геније римског народа. (сл. 5)

Аверс - IMP C CONSTANTIVS P F AVG

Реверс - GENIO POP-VLI ROMANI

Сл. 6

Fig. 6

У одсечку $\overline{\text{SIS}}$

Ковница новца- Сисција
Година ковања - 305-306.¹⁷

Примјерак Констансовог новца кован је између 348. и 350. године. На аверсу је попреје владара окренуто на десно са дијадемом на глави, а на реверсу се налази феникс. (сл. 6)

Аверс - D N CONSTA-NS P F AVG

Реверс - FEL TEMP REPARATIO

Сл. 7

Fig. 7

У одсечку $\text{ASIS } \overline{\text{Г}}$

Ковница новца- Сисција.
Година ковања - 348-350.¹⁸

Примјерак новца Констанција II кован је око 350. године. На аверсу је попреје владара окренуто на десно са дијадемом на глави, а на реверсу цар држи два лабарума. (сл. 7)

Аверс - D N CONSTAN-TIVS P F AVG

Реверс - CONCORDIA - MILITVM

У одсечку $\frac{\text{A}}{\cdot\text{TSIS}\cdot}$

Ковница новца- Сисција.

¹⁷ C. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage, From Diocletian's reform (A. D. 294) to the death of Maximinus (A. D. 313)*, Voll. VI, London 1967, p. 475, no. 167.

¹⁸ RIC VIII, p. 366, no. 241.

Година ковања - 350.¹⁹

Поред наведеног и анализираниог новца имамо три примјерка који се због слабе очуваности не могу у потпуности идентификовати, али сви подаци упућују да је ријеч о новцу породице Константина Великог. (сл. 8)

Први примјерак са дјелимично избрисаном легендом, од које је видљив текст VICTORIAE DD AVGGQ NN, кован је у периоду између 340. и 348. године. Ријеч је о новчићу који потиче из периода заједничке владавине Констанса и Констанција II. Други примјерак са реверсним натписом VOT/XX/MVLT/XXX припада емисијама из 347/348. године, а искован је у некој од источних ковница. Трећи примјерак због лоше очуваности није било могуће идентификовати.

Сл. 8

Fig. 8

Закључак

Новац Константина Великог и његових синова пронађен на Косову и Метохији кован је у распону од 311. до 350. године. Највећи број примјерака овог новца потиче из периода од 337. до 348. године. Археолошка истраживања проведена на Косову и Метохији, у већим античким насељима, као што су *Ulpiana* у непосредној близини манастира Грачанице и *Municipium D. D.* код села Сочанице, указују да управо у ово вријеме опада интезивна грађевинска дјелатност и економски напредак забиљежен крајем III и почетком IV вијека. Од цјелокупно пронађеног античког новца са Косова и Метохије, изразито преовлађује концентрација примјерака у власништву Константина Великог и његових синова, односно његових наследника. Сматрамо да, највећа количина пронађеног новца из прве половине IV вијека, између осталог, указује на инфлаторна кретања и пад економске моћи становника у IV вијеку у Дарданији. У ово вријеме у Римском Царству долази до инфлације, што је утицало да владари посежу за монетарним реформама. На концентрацију пронађеног новца на Косову и Метохији, у власништву Константина Великог и његових синова, поред економских услова могле су утицати политичке и вјерске прилике.

¹⁹ RIC VIII, p. 369, no. 284.

Нестабилне политичке околности изазване су борбом око престола између Константинових синова, чему су допринијеле и вјерске распре проузроковане експанзијом аријанства.

Пронађене старе монетарне емисије служе нам као историјски извор да боље употпунимо и сагледамо античку историју. Примјера ради, проналаском новца цара Констанса и Констанција II у Добротину и његовој околини из 1962. године, о чему је било ријечи раније, долазимо до података који указују да се горња временска граница постојања овог насеља помјера за три године унапријед у односу на досадашње мишљење. До сада је важила тврдња Е. Чершкова да је граница живљења на овом простору била 345. година н.е. Међутим, најмлађе емисије новца пронађене у Добротину из 1962. године, до сада, коване су 347/348. године н.е.

Анализа пронађеног новца са Косова и Метохије указује да се на аверсу појављује лик владара. Њихови најчешћи портрети су попреје владара са зракастом круном, дијадемом или шлемом на глави. На реверсу су најчешће приказана божанства или представе карактеристичне за римску религију као и друге представе. Новчићи Константина Великог и његових синова који су пронађени на Косову и Метохији исковани су у западним, (Рим, Лондон, Лион, Тријер, Аквилеја, Арл и др.) балканским и источним (Сисак, Сремска Митровица, Солун, Хераклеја, Цариград и Антиохија) ковницама Империје.²⁰

Gligor Samardzic
CONSTANTINE THE GREAT AND HIS SONS' COINS FOUND
IN KOSOVO AND METOHİJA

Coins of Constantine the Great and his sons found in Kosovo and Metohija were minted between 311 and 350 AD. The highest number of copies of these coins comes from the period that ranges from 337 to 348 AD. Archeological researches conducted in Kosovo and Metohija in larger ancient settlements such as Ulpania near Gracanica and Municipium D. D. near Socanica indicate particular time decrease of intensive construction activity and economic progress at the end of the third and the beginning of the fourth century. Above the all ancient coins findings from Kosovo and Metohija, highly prevalent concentration of copies was owned by Constantine the Great and his sons, and his successors. We believe that the maximum amount of detected money in the first half of the fourth century points to inflationary trends and population decline in economic power in the fourth century in Dardania. That is the time when the Roman Empire comes to inflation that led the rulers to reach for a monetary reform. The detected concentration of coins in Kosovo and Metohija owned by Constantine the Great and his sons, could be affected by the political and religious occasions along with economic conditions. Unstable political conditions caused by the struggle for the throne between Constantine's sons contributed to the religious debate engendered by the expansion of Arianism.

²⁰ Пронађени новац доставио нам је господин Саша Голубовић, коме се и овом приликом захваљујемо. Такође, за анализу новца и помоћ у раду дугујем искрену захвалност Вујадину Иванишевићу, Радивоју Радићу, Снежани Ферјанчић и Тањи Бенцаревић

The old monetary emission from this time serve us as a historical source to complete a better and a closer look at ancient history. For example, finding emperors Constans and Constantius' coins in Dobrotin and the surrounding area in 1962, on what was discussed before, we reached the data that indicates that the upper time limit on the existence of this settlement shifts for three years in advance- contrary to a previous opinion. Until now it was E. Cherskov that claimed that the boundary of living in this region was 345 years AD. However, the youngest coin findings in Dobrotin discovered from 1962 year up to now have been minted in 347/348 AD.

Analysis of the coins from Kosovo indicate that portraits of rulers appears on them.

The most common portraits are ruler's bust with a radiate crown, diadem, or a helmet on his head. On the reverse are usually deities or performances characteristic for Roman religion and other performances. Constantine the Great and his sons's coins found in Kosovo and Metohija were minted in the West (Rome, London, Lyon, Trier, Aquileia, Arl, etc.) and the eastern Balkans (Sisak, Sremska Mitrovica, Thessalonica, Heraclea, Constantinople and Antioch) mints of the Empire.

